

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ В ПРОЦЕСАХ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Актуальність проблеми. Визнання українською державою закордонних українців дочками і синами України для сучасної української науки послужило сигналом для широкомасштабних досліджень цього феномену. Завдяки пошуковій роботі вчених українська діаспора відкривається Україні новими гранями, невідомими іменами, незаними досягненнями. Успіхи закордонного українства, його авторитет в інших державах прагнуть пояснити різноманітними факторами, серед яких називають самоусвідомлення себе окремим народом, який зберіг себе в іноетнічному середовищі, разом з тим сприяв самовизначенню материкових українців в межах різноманітних імперій – від австро-угорської і до комуно-радянської.

Особливу роль в процесах ідентифікації закордонного українства відігравала церква, вплив якої на життя української діаспори впродовж всіх чотирьох її хвиль була різною. Виявити форми і методи цього впливу, визначити загальні і специфічні риси діяльності церкви серед українців, зрозуміти сам механізм збереження та прищеплення батьківської (для другої і третьої генерації емігрантів) і формування модерної (для новоприбулих емігрантів, які, як правило, не мають жодної) ідентичності на кожному етапі їх емігрантського життя – ось те коло питань, яке цікавило дослідників.

Виходячи із стану сучасної української нації, яка в умовах глобалізації та універсалізації життя втрачає питомі ознаки своєї ідентичності, що призводить до фактичної відсутності ідентифікаційних маркерів у більшості українців, важливо дослідити досвід української діаспори в збереженні її національної тожсамості. Актуальним видається дослідження діяльності українських діаспорних церков в складних умовах глобалізації і постмодернізму, віднаходження шляхів підвищення функціональної ролі релігії в національному самозбереженні українців діаспори, використання їх прикладу на українських теренах.

Виходячи з загальної мети дослідження - з'ясування сутності ідентифікаційних процесів серед діаспорних українців та роль в цьому релігії та церкви, завдання цього дослідження зводиться до узагальнення відомих в науці спроб виявити вплив релігії на формування самосвідомості емігрантів, існуючих дослідницьких підходів у вивченні життєдіяльності українців за кордоном, яка сформувала характерні риси релігійності діаспорних українців та функціонування поміж ними релігії на різних етапах еміграції.

Основний виклад. Проблема ідентифікації українців цікавила діаспорчан не уможлядно, а практично. На їхніх очах їхні діти зрікалися віри предків, не хотіли говорити рідною мовою, не шанували традицій, забували корні

* Филипович Георгій Данилович – Аспірант кафедри релігієзнавства, філософського факультету КНУ ім. Тараса Шевченка

свого етнічного походження. Безумовно, сама еміграція вивчала саму себе з тим, щоб зрозуміти ті трансформації, які відбувалися в українському середовищі за кордоном і які були вкрай небезпечні для нього своїми асиміляційними наслідками. За кордоном виходило багато літератури, де описувалися еміграційні хвилі, літературний і мистецький процес, досягнення окремих представників закордонної української громади в освіті, науці, техніці тощо. Про цей діаспорний доробок Україна та українська наука дізналися вже у незалежницькі часи, коли масово до України почала надходити та література, що була видана в свій час за кордоном. Утворені тоді так звані бібліотеки діаспори (зокрема, у Києві та Львові) існують і досі, де можна віднайти описані на спеціальному сайті Діаспоріана¹ видані за кордоном книжки. Там наводяться тисячі видань. Лише з релігійних питань на сайті виставлено понад 130 книжок², які можуть стати безцінним джерелом для пошукової роботи. Особливої уваги заслуговують розвідки о.Пантелеймона Божика³, Д.Дорошенка⁴, о. Юрія Федоріва⁵, о. Атанасія Великого⁶ та ін., в яких зроблені перші спроби самоусвідомлення представників української релігійної діаспори.

Особливий внесок в історіографію проблеми внесли митрополит Іван Огієнко, митрополит Андрей Шептицький, патріарх Йосип Сліпий. Так, митрополит Андрей в своєму відомому зверненні 1911 року «Канадійським русинам» писав: «Велику справу робите на чужині з ім'ям і в ім'я Господа, віру в якого мусите зберігти як ознаку своєї народності»⁷.

Митрополит Іван Огієнко в своїх книгах закликав берегти все своє рідне в еміграції, що дає сили нації не розчинитися серед інших народів⁸.

Останніми роками з'явилися масштабні проекти в діаспорі, які вже на новому інформаційному, джерельному та технічному рівні покривають незнання про Україну поза Україною. Так, Товариство імені Шевченка надрукувало багато досліджень в декількох мовах, включаючи три багатотомні енциклопедії України.

Власне українська діаспоріана активно почала розвиватися в Україні з

¹ Діаспоріана. Ukrainica - [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/category/ukrainica/>

² Діаспоріана. Релігія - [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/category/religiya/>

³ Божик Пантелеймон (священик). Церков українців у Канаді [Текст]: причинки до історії укр. церковного життя в Бритійській Домінії Канаді (1890-1927) / П. (Божик. - Л.: Монастир Свято-Іванівська Лавра; Л.: Видавничий відділ “Свічадо”, 2004. - 291 с.

⁴ Дорошенко Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940 [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1962/file.pdf>

⁵ Федорів Ю. Історія християнської церкви в Україні. –Торонто, 1967. – [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1952/file.pdf>

⁶ Великий, А. Г., ЧСВВ. Українське християнство: сторінки до історії української церковної думки. - Рим, 1969. [Електр.ресурс]. - Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1942/file.pdf>

⁷ Звернення митр. Андрея Шептицького «Канадійським русинам» [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1172/file.djvu>

⁸ Іларіон митр. Бережимо все своє рідне [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/971/file.pdf>

часу її незалежності. До того часу це була тема напівзаборонена, оскільки всіх, хто виїхав за кордон – чи з своєї волі, чи з об'єктивних обставин, чи з ініціативи комуністичного режиму – радянською наукою не розглядалися інакше, як під ідеологічним кутом зору: всі емігранти сприймалися як зрадники або вороги соціалістичної України. Відповідно і малочисельні дослідження історії української еміграції, розвитку там української культури подавалися у відповідній інтерпретації.

На сьогодні вже існує солідна бібліотека українських авторів, які цікавилися історією діаспори. Серед них багато власне українських дослідників, які є засновниками наукових шкіл і напрямків в діаспоріані. Серед них вирізняється Ірина Ключковська, яка очолює Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою при Львівській політехніці. Вона зініціювала вже декілька міжнародних конференцій, куди збираються діаспорчани та дослідники діаспори. Сама І.Ключковська є автором багатьох статей і редактором декількох збірників, присвячених діаспорі⁹. Її праці, в яких автор пропонує стратегію і засади співпраці з діаспорою, стали фундаментом для вироблення авторської позиції щодо визначення ролі діаспори в житті зарубіжного українства.

Велику справу робить Інститут досліджень діаспори як громадська організація. Ця структура надзвичайно активна в дослідженні історії та сьогодення закордонного українства. ІДД був одним з виконавців заходів Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 року та Державної програми співпраці з закордонними українцями на період до 2010 року. Інститут уславився створенням різноманітних довідникових видань з діаспорної тематики (зокрема, фундаментального атласу «Українці у світі (в мапах, текстах, ілюстраціях)»; серії збірок архівних матеріалів «Українське зарубіжжя: історія в документах»; україно-англомовного альманаху «Визначні постаті закордонного українства»; інформаційних каталогів, бібліографічних покажчиків та біобібліографічних довідників; збірок матеріалів круглих столів та конференцій); організація і проведення

⁹ Див.: Ключковська І.М. Концептуальні засади співпраці з українською діаспорою // Український вимір. - Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, методичних статей і матеріалів. - Ніжин: НДУ ім. Гоголя, 2005.- С. 79-88; Ключковська І.М. До питання про стратегію розвитку стосунків України та діаспори // Наукові записки. Серія «Історичні науки. - Випуск 9: Матеріали: Третьої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження». - Острог: РВВ Національного університету «Острозька академія», 2007. - С. 51-56; Ключковська І.М. Новітні явища у діаспорі. Світовий та український контекст//Зб. Доповідей Другої міжнародної науково-практичної конференції «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» - Львів:, 2008. - С. 41-47; Ключковська І. Нова українська присутність у світі. Контекст східної діаспори та «четвертої хвилі» еміграції // Збірник матеріалів IV Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: погляд із XXI століття. Вип.3(8).- Ніжин.-Studio Дизайн MILANIK. - 2009. - С. 4-5; Ключковська І.М. До питання стратегії розвитку взаємозв'язків України та діаспори// Матеріали Першої Міжнародної наукової конференції «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті» (Львів,2006). - Львів: Сполом, 2006. - С.20-23; Ключковська Ірина. Досвід співпраці з українською діаспорою//Зб. статей конференції Українці: світова нація перед викликами XXI століття.- Київ: Смолоскип.- 2006. - С.122-131].

круглих столів, конференцій, семінарів з питань закордонного українства та діаспор в Україні. За роки існування Інституту видані інформаційні каталоги¹⁰, бібліографічні покажчики¹¹, матеріали «круглих столів»¹². Його нинішній директор І.Винниченко інформує Україну про діяльність Інституту¹³, активно пропагує необхідність видання Атласу «Українці в світі (в мапах, текстах, ілюстраціях)» як комплексне науково-довідкове історико-географічне, статистико-етнографічне та картографічне видання, яке достатньо повно, систематизовано й об'єктивно відображатиме всі етапи розвитку українського етносу - від найдавніших часів до сьогодення. Зокрема, передбачено відтворити всі складові традиційної характеристики діаспорних груп: їх походження, міграцію, поселення, економічне та політичне життя, соціальну структуру та організацію, культуру, релігію, освіту. Покажчик «Українське зарубіжжя (1900 - грудень 1999 р.)» містить перелік діаспорних монографій, публікацій в науковій періодиці, науково-публіцистичних та громадсько-політичних часописах, які були видані в Україні протягом ХХ століття, а також ті джерела, що зберігаються в архіві та бібліотеці Інституту. Як свідчить це джерело, переважна більшість досліджень зосереджується на питаннях культури, освіти, мистецтва, як досягнення діаспорчан впливали на розвиток українських галузей. Про релігію і церкву українців за кордоном, їх релігійність могли писати тільки за межами України. Але останнім часом з'явилися й власне українські дослідження, присвячені виявленню релігійного компонента в житті української діаспори, зокрема про географію українських поселень і поширення церков серед них пише Тарас Гринчишин¹⁴.

Цікаві сторінки життя релігійних громад за кордоном вивчають історики, релігієзнавці, теологи. З'являються нові нюанси, впливають нові деталі, які потребують уваги дослідників.

Особливо багатою є історіографія конфесійного вивчення проблеми. Відомо, що історія Української Греко-Католицької Церкви (далі - УГКЦ) в незалежній Україні стала об'єктом прискіпливої уваги вітчизняних істориків, релігієзнавців, богословів, які докладають чимало зусиль для відтворення

¹⁰ «Зарубіжне українство» (1997, 1999, 2001, 2003, 2004); «Українські організації в країнах Заходу» (2004); «Закордонне українство 2011» (2011).

¹¹ «Українське зарубіжжя (1900 — грудень 1999 р.)» (1999); «Українське зарубіжжя (1900 — травень 2002 р.)» (2002); «Українське зарубіжжя: Бібліографічний покажчик (1900 — серпень 2006 р.)» (2006).

¹² «Українська діаспора та сучасна еміграція з України: проблеми взаємин» (2001); «Четверта хвиля еміграції: регіональні особливості» (2002); «Економічна еміграція з України: причини і наслідки» (2003).

¹³ Діяльність Інституту досліджень діаспори // Особисті книжкові колекції та особові фонди діячів української діаспори в бібліотеках та архівах України. Збірник матеріалів конференції. — К., 2004.

¹⁴ Гринчишин Т. Церкви Київської традиції: мапа і статистика. Канада // Патріярхат. — Ч. 6 (396), листопад-грудень 2006 р. — С. 15-18; Мапа і статистика Церков Київської традиції: США // Патріярхат. — Ч. 1 (397), січень-лютий 2007 р. — С. 15-18; Мапа і статистика Церков Київської традиції: Південна півкуля // Патріярхат. — Ч. 2 (399), березень-квітень 2007 р. — С. 15-18; Мапа і статистика Церков Київської традиції: Європа. Країни колишнього СРСР. Країни Азії // Патріярхат. — Ч. 4 (401), липень-серпень 2007 р. — С. 15-18; Мапа і статистика Церков Київської традиції: Західна Європа // Патріярхат. — Ч. 6 (403), листопад-грудень 2007 р. — С. 15-18; Мапа і статистика Церков Київської традиції: Центральна Європа // Патріярхат. — Ч. 2 (405), березень-квітень 2008 р. — С. 15-18; Особливості розгортання діяльності Українських Церков у країнах нової трудової міграції українців // Україна і Ватикан в контексті культурно-цивілізаційного діалогу: історія і сучасність. Серія наукових збірників. Зб. № 3. За загал. ред. П. Яроцького, Л. Филипович, С. Кияка. — Київ, 2009. — С. 402-409.

об'єктивної картини розвитку УГКЦ від Берестейської унії до сьогодення (А.Васьків¹⁶, М.Гайковський¹⁷, о. Б.Гудзяк¹⁸, С.Кияк¹⁹, о. Г.Лужницький²⁰, О.Лисенко²¹, В.Марчук²², о. І.Мончак²³, єп. С.Мудрий²⁴, В.Пащенко²⁵, І.Пилипів²⁶, єп. А.Сапеляк²⁷, Н.Стоколос²⁸, Я.Стоцький²⁹ та ін.). Серед великого розмаїття спеціальних досліджень привертають нашу увагу ті дослідники (О.Недавня³⁰, О.Турій³¹, І.Химка³² та ін.), які розглядали проблеми взаємодії релігії і нації, складнощі самоідентифікації українців і роль церкви в цих процесах. Однак УГКЦ за кордоном, історія її окремих єпархій, діяльність ієрархів, реальна участь церкви у збереженні ідентичності українців – тільки фіксувалася (Б.Головин³³, о.М.Димид³⁴, О.Єгрешій³⁵), спогадами, але не

²¹ Лисенко О.Є. До питання про становище церкви в Україні у період Другої світової війни // Український історичний журнал. – 1995. – №3. – С.73-81; Лисенко О.Є. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму в першій половині ХХ ст. // Український історичний журнал. – 2000. – №6. – С.29-50.

²² Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с

²³ Мончак І., о. проф. д-р. Самоуправна Київська Церква. – Львів: Свічадо, 1994. – 175 с.

²⁴ Мудрий С., владика д-р. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим – Львів: Вид-во ЧСВВ, 1995. – 404 с.; 2-е вид. – Івано-Франківськ: В-во Івано-Франківського Теологічно-Катехитичного Духовного Інституту, 1999. – 528 с.

²⁵ Пащенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ ст. до наших днів: Монографія. – Полтава, 2002. – 615 с.

²⁶ Пилипів І. Державотворча політика греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті Західної України 20-30 років ХХ ст. // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи. – Ч.1. – Львів, 2001. – С. 90-95; Пилипів І. Екуменічна діяльність митрополита Андрея Шептицького у міжвоєнний період // Галичина. – Івано-Франківськ, 2001. – №5-6. – С.308-314; Пилипів І. Культурно-просвітницька діяльність української греко-католицької церкви в 20-30-их роках ХХ ст. // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі. Випуск 2. – Тернопіль – Севастополь – Суми, 2002. – С.279-283 та інші.

²⁷ Сапеляк А. Київська Церква на слов'янському Сході: Канонічно-єкуменічний аспект. – Буенос-Айрес – Львів: Місіонер, 1999. – 232 с.

²⁸ Стоколос Н. Етно-конфесійні трансформації на Західній Україні. - Львів, 2009. – 412 с.

²⁹ Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988-1998 рр.). – Тернопіль: Тернопільський держ. техн. ун-т ім. І.Пулюя, 1999. – 120 с.

³⁰ Недавня О. Місце греко-католицизму в самоідентифікації українців в їх цивілізаційному оточенні // Українське релігієзнавство. – 1999. – №12. – С.106-114; Недавня О. УГКЦ на “Великій” Україні: можливості, проблеми, перспективи // Історія релігій в Україні: Праці XII-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). – Львів, 2002. – Кн.2. – С.127-133; Недавня О. Перспективи розвитку Української греко-католицької церкви в контексті її соціально-виховної та суспільно значущої діяльності // Україна і Ватикан: Серія збірників наукових праць. – Вип.1: Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. – Івано-Франківськ – Київ, 2008. – С.215-221.

³¹ Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Людина і світ. – 2001. – №10. – С.21-26; Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній само-ідентифікації українців Галичини в середині ХІХ ст. // Записки НТШ. Праці Історико-філософської секції. – Т.ССХХХІІІ. – Львів, 1997. – С. 69-99; Турій О. Римський Апостольський Престол і проблема ієрархічних структур східної та західної традицій в Україні (історична ретроспектива) // Україна і Ватикан: Серія збірників наукових праць. – Вип.1: Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. – Івано-Франківськ – Київ, 2008. – С. 324-331.

³² Химка І. “Апологія” Михайла Малиновського: до історії кризи у греко-католицькій церкві і характеристика поглядів “святоюрців” // Записки НТШ. – Т.ССХХV. – Львів, 1993. – С.365-392; Химка І.П. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772-1918) // Ковчег: Збірник статей з церковної історії / Редактори: Я.Грицак, Б.Гудзяк. Упорядники: Л.Гентош, Т.Романюк, О.Турій. – Ч.1. – Львів: Інститут історії Церкви, Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка, 1993. – С.73-107; Химка І. Релігія й національність в Україні другої половини ХVІІІ – ХХ століть // Ковчег: Науковий збірник з церковної історії / За ред. Б.Гудзяка, І.Скочиляса, О.Турія. – Ч.4: Еклезіяльні й національна ідентичність греко-католиків Центрально-Східної Європи / Відп. ред. О.Турій. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С.55-66.

³³ Головин Б. Мученики та ісповідники Української церкви ХХ століття: Нариси. Статті. Дослідження. – Тернопіль: Просвіта, 2000. – 244 с.

³⁴ Димид М. Єпископ Київської Церкви (1589-1891). – Львів: ЛБА, Інститут канонічного права, 2000. – 248 с.

піддавалася аналізу, не з'ясовувалося яким чином, через які методи і форми Церква добивалася стійкої етнорелігійної визначеності українців за кордоном.

На фоні збільшення зацікавлень вітчизняних дослідників історією УГКЦ, наявність загальної позитивної тенденції з їх боку різними аспектами розвитку УГКЦ в Україні дивним виглядає наукова пасивність щодо *релігійної діаспори* як об'єкту дослідження вчених. Треба визнати, що, вітчизняні дослідники ще мало уваги приділяють розвитку організаційних структур та релігійного життя українців-католиків поза межами батьківщини – в українській діаспорі, де на сьогодні УГКЦ об'єднує, за офіційними даними Патріаршої курії, понад 1,5 млн. віруючих греко-католиків у країнах Європи, Північної і Південної Америки та Австралії³⁶. Але досі увагу вітчизняних дослідників привертала тільки окремі аспекти розвитку УГКЦ в діаспорі³⁷. Враховуючи необхідність зміцнення «взаємодії між матірною Церквою та дочірними Церквами на поселеннях»³⁸, вважаємо актуальним дослідження історичного розвитку організаційних структур УГКЦ в українській діаспорі світу.

На відміну від такої обширної бібліографії по історії УГКЦ, дослідники православних церков в діаспорі не можуть надати подібну інформацію, хоча поступово виходять на збір, узагальнення, типологізацію документів з історії своєї церкви (своїх церков). Після історії православної церкви в США і Канаді Івана Власовського і Юрія Мулика-Луцика не вийшло жодної монографії, яка б перевищила зібраним матеріалом твори цих церковних істориків. Хоча від дати видання їх багатотомних досліджень пройшло чимало часу, відбулися кардинальні зміни в житті православних християн і їх церков за кордоном, зокрема в їх структурі.

Проблема дослідження ідентифікаційної ролі релігії в житті української діаспори тісно пов'язана із дослідженням феномену ідентичності взагалі. Але незважаючи на спроби філософів, психологів, істориків, соціологів цілісно зрозуміти цей феномен, він і досі містить в собі багато внутрішніх та

³⁵ Єгреший О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 168 с.; Єгреший О. Взаємовідносини митрополита Андрея Шептицького і єпископа Григорія Хомишина // Галичина. – 2001. – №5-6. – С.315-320.

³⁶ Українська Греко-Католицька Церква. Новини: Блаженніший Любомир (Гузар) залишає уряд Глави УГКЦ [Електр. ресурс]. – Режим доступу: [http://ugcc.org.ua/news_single.0.html?tx_ttnews\[tt_news\]=4530&cHash=7a7c3de1ab8275286e87b941b4e71d09](http://ugcc.org.ua/news_single.0.html?tx_ttnews[tt_news]=4530&cHash=7a7c3de1ab8275286e87b941b4e71d09)

³⁷ Лужницький Г. о. д-р. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви. – 2-е вид., виправлене. – Львів: Свічадо, 2008. – С.534-549; Божик П., священник. Церков українців у Канаді: Причини до історії українського церковного життя в Бритійській Домінії Канаді, за час від 1890 – 1927. – Львів: Свічадо, 2004. – 288 с.; Гречко І. Греко-Католицька Церква на Мадярщині // Київська Церква. – 1999. – №5. – С.39-42; о. Зінько В. Апостольська візитація митрополита Андрея Шептицького у Південну Америку // Київська Церква. – 2001. – №1. – С.72-73; о. Зінько В. ЧСВВ. Українська Церква в країні червоної землі [Аргентина] // Київська Церква. – 2000. – №5. – С.59-61; о. Зінько В. Українська Церква поза Україною // Київська Церква. – 2001. – №2-3. – С.113-115; Мадей Н. Крижівська єпархія: історія і сучасність // Історія релігій в Україні: Матеріали XII-ї Міжнародної конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). – Львів, 2002. – Кн.1. – С.251-256; Мадей Н. Українська Греко-католицька церква в контексті уніатських церков // Українське релігієзнавство. – К., 2001. – №17. – С.79-88.

³⁸ Про утвердження патріаршого устрою Української Греко-Католицької Церкви: Пастирське послання Блаженнішого Любомира Кардинала Гузара, Глави УГКЦ. – Львів: Видання Прес-секретаріату Глави УГКЦ, 2004. – С.9.

зовнішніх протиріч, що робить проблематичним описати ідентичність через одне визначення.

Розуміючи під ідентичністю самовизначення особи і спільноти серед інших людей і спільнот, усвідомлення своєї унікальності при визнанні наявних універсальних характеристик, релігійна ідентичність постає як ототожнення себе з певною конфесією, її віровченням, обрядом та формами організації, які притаманні даній конфесії³⁹. На основі опрацьованої літератури і джерел вдалося концептуалізувати численні факти впливу релігії і церкви на ідентичність українців зарубіжжя, побачити у їх реальному житті практичний взаємозв'язок етнічного і релігійного начала, які в тісному поєднанні сформували українську релігійну ідентичність, сприяли становленню етноконфесійної унікальності українців в полікультурному середовищі зарубіжних країн. Визначаючи ідентифікаційну роль релігії і церкви в житті української діаспори, дослідники прагнули чітко означити проблеми, які були пов'язані із цими складними процесами.

На основі аналізу результатів їх дослідницької роботи, власних спостережень і узагальнень було встановлено, що національні релігії та церкви українців постали одним із найважливіших історичних чинників націозбереження і націоєднання українців діаспори. Цими дослідженнями доведено, що глобалізаційні процеси за умов постмодерну поставили під загрозу подальше існування українських національних церков в діаспорі та їх роль у націозбереженні. З'ясовано, що кризовий стан української діаспори спричинений багатьма чинникам, в т.ч. і байдужістю української держави до своїх співвітчизників за кордоном, і розділенням релігійного життя в Україні поміж різними конфесіями і церквами, що перенесено і в закордонну духовну реальність. Складні процеси самовизначення в різних політичних і конфесійних координатах створили непрості умови для ідентифікації і самозбереження українців діаспори. Успіх останнього залежить від здатності релігійних організацій і церков подолати міжконфесійну неприязнь і протистояння, поєднавши зусилля українських національних церков у толерантизації їх взаємин. Важливу роль в етнозбереженні національної ідентичності діаспори грає тісний зв'язок українських діаспорних конфесійних структур з православними та греко-католицькою церквами, протестантами України, урізноманітнення форм співпраці, недопущення конфліктності відносин, а зрештою і створення об'єднаних проектів і програм.

Всі попередні дослідження фактично підводять під необхідність запропонувати авторську концепцію особливої ролі релігії у формуванні етнічної ідентичності особи та спільноти. В теоретичному плані ця концепція дає можливість зробити необхідний крок в оцінці ролі українських церков в ідентифікаційних процесах діаспори, у визначенні особливостей релігійного життя української діаспори в окремих країнах світу.

³⁹ Папаяні І. До проблеми самоідентифікацій в релігії // Українське релігієзнавство. – 2010. - №56. – С.22.

Результати такого дослідження уможливають досягнення тієї гами функціональності релігійного чинника, завдяки якому діаспора зберігає свою національну ідентичність. Практичний результат бачиться у формуванні рекомендацій державним органам України не тільки в плані використання релігійного чинника в процесах українського національного відродження, а й у співпраці із зарубіжними українськими церквами, зорієнтованими на збереження української діаспори.

Анотація

Стаття присвячена українській діаспорі, ролі релігії і церкви в процесах її ідентифікації, традиції вивчення даної теми в науковій літературі, в діяльності різних дослідницьких інститутів. Зроблений висновок про недостатню увагу науковців до ролі релігії і церкви в ідентифікаційних процесах, запропонована концепція особливої ролі релігії у формуванні етнічної ідентичності особи та спільноти.

Ключові слова: релігійна діаспора, діаспорні церкви, ідентичність, ідентифікаційні процеси

Summary

This article is devoted to Ukrainian diaspora, the role of religion and the church in the process of its identifying, the traditions of studying of the topic in the scientific literature, and in the various research institutes. The lack of attention of scholars to the role of religion and the church in the identification process motivates the author to propose a concept of the special role of religion in shaping the ethnic identity of individuals and communities.

Keywords: religious diaspora, diaspora churches, identity and identification processes